

*Гузікевич В.П.
студентка магістратури
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу ТНЕУ
Зайцева-Калаур І.В.*

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕСТИТУЦІЮ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

З точки зору кваліфікації реституції як способу захисту цивільних прав потрібно зазначити, що реституція є одним із видів відновлення становища, яке існувало до порушення права. Особлива правова підстава реституції – недійсність правочину, вказує на її особливу правову природу як спеціального наслідку визнання правочину недійсним.

Реституція реалізується в межах охоронних правовідносин і є правоохоронним заходом особливого роду, яке скероване на відновлення права або відновлення становища, що існувало до порушення права. Якщо говорити про характерні ознаки реституції, то вони вирізняються саме тим, що реституція спрямована на відновлення права та звільнення від обов'язку одночасно. Сторона правочину, яка вимагає відновлення становища, що існувало до виконання умов недійсного правочину, має за мету скасувати всі правові наслідки недійсного правочину, що досягається через повернення одержаного на виконання правочину та звільненням від обов'язку виконати ще не виконане.

За своєю правовою природою обов'язок кожної із сторін повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а у разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування (реституція), є особливим реституційним зобов'язанням, на яке поширюються всі норми загальних положень про зобов'язання

Зобов'язально-правова природа реституції вказує на можливість її застосування лише між сторонами правочину, що є її характерною рисою як способу захисту цивільних прав. Втім, відновлення становища, яке існувало до порушення права можливе пред'явленням віндикаційних, реституційних, чи кондикційних вимог, що вказує на комплексну правову природу цього способу захисту цивільних прав та інтересів. Проте це не може слугувати підставою для заперечення правової природи реституції як самостійного способу захисту. Саме таке розуміння реституції було сформоване в радянській період розвитку цивільного права як в цивілістичній доктрині, так і в судовій практиці. Таким чином, реституція постає як спеціальний правоохоронний засіб, який застосовується саме у випадку визнання правочину недійсним, що повинно виключати застосування віндикаційних та кондикційних вимог сторонами правочину визнаного недійсним. На це вказує також спеціальне нормативне регулювання в межах ст. 216 ЦК України [1], яка передбачає спеціальні правові наслідки недійсності правочину, а не містить відсилань до

норм ЦК України, які регулюють витребування майна з чужого незаконного володіння (гл. 29 ЦК України) та набуття, збереження майна без достатньої правової підстави (гл. 83 ЦК України).

Отже, за своєю правовою природою обов'язок кожної із сторін повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину (реституція) є особливим реституційним зобов'язанням, на яке поширюються всі норми загальних положень про зобов'язання.

У юридичній літературі висловлена думка, що реституція (незалежно від того чи двостороння, чи одностороння) є цивільно-правовою санкцією [2, с. 4]. Така точка зору на правову природу реституції ґрунтується на розумінні недійсного правочину як цивільного правопорушення. Загалом непогоджуючись із конструкцією «недійсний правочин – правопорушення» не можливо погодитись і з визначенням реституції як цивільно-правової санкції. Така позиція не відповідає сутності цивільно-правової відповідальності, якщо її розуміти як одну із форм державно-примусового впливу на порушників норм права, який полягає в застосуванні до них передбачених законом санкцій – заходів відповідальності, що тягнуть для них додаткові несприятливі наслідки [3, с. 445]. Обов'язок повернути отримане на виконання правочину нічим не відрізняється від будь-якого цивільно-правового обов'язку. Про відповідальність учасників правочину йтиметься, якщо відбуватиметься відшкодування завданих збитків та моральної шкоди.

Також у наукових дослідженнях існують спроби заперечити з позицій класичного вчення про недійсність правочинів можливість розглядати реституцію як самостійний спосіб захисту прав виходячи із природи виключно нікчемних правочинів. Так, в юридичній літературі зазначається, що не породжуючи регулятивних прав та обов'язків нікчемний правочин не може вважатись і юридичною підставою для вчинення будь-яких дій на її виконання. Тому все, що сторони надали одна одній за таким правочином, є виконаним «*sine causa*» і підлягає поверненню за допомогою віндикування або кондикції. Інколи для відновлення майнової сфери однієї із сторін можливе пред'явлення деліктного позову [3, с. 163]. Таким чином, Д. О. Тузов категорично заперечує за реституцією значення самостійного правового характеру і зводить її до сукупності віндикування та кондикції. Крім того дослідник пропонує використовувати терміни: «реституція володіння» та «компенсаційна реституція».

Однак у висловленій Д. О. Тузовим точці зору залишається не з'ясованим питання правових наслідків оспорюваних правочинів. З позицій класичного вчення про недійсність правочинів оспорюваний правочин є дійсним і викликає саме ті правові наслідки, на які була спрямована воля сторін, саме тому, як зазначає дослідник, позов про визнання недійсним оспорюваного правочину має правоперетворюючий характер [3, с. 141]. Якщо послідовно застосовувати підхід зазначеного автора, то виявиться, що нікчемний правочин має своїм правовим наслідком віндикування та кондикцію, а оспорюваний – реституцію. Адже саме на тезі, що реституція як окремий засіб правоохоронного характеру пояснюється лише за умови, що недійсний правочин породжує правові наслідки, ґрунтується наукова позиція Д. О. Тузова, який заперечує за недійсним правочином такі властивості, однак саме ця властивість і визнається за оспорюваним правочином в класичному вченні.

Отже, ми притримуємося тієї точки зору, що реституція є самостійним способом захисту порушених прав та специфічним наслідком недійсності правочину. Немає логіки в тому, щоб взяти юридичну конструкцію і вкласти в неї інший зміст. Реституція зберігає в цивільному праві України таку специфічну рису, як попередній характер захисту, який може бути спростований позовом про відшкодування. Не може бути заявлена реституційна вимога, якщо річ знаходиться не у сторони правочину, а в третій особі.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
2. Матвеев И.В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: ООО «Издательство Юрлитинформ», 2002. 176 с.
3. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. Цивільне право України: підручник. Вид. 3, перероб. і доп. Київ: Істина, 2011. 808 с.
4. Тузов Д.О. Теория недействительности сделок: опыт российского права в контексте европейской правовой традиции. Москва: Статут, 2007. 602 с.

*Гурзель Ю.В.
студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного Університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу ТНЕУ
Труфанова Ю.В.*

МАЙНОВІ ПРАВА АВТОРА ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

Вивчаючи історичні сторінки минулого, можна зробити висновок, що інтелектуальна власність виникла багато тисячоліть тому. Ще первісні люди намагалися реалізувати свою творчість шляхом наскальних малюнків та оздоблення візерунками різноманітних предметів. Проте, утвердження правової охорони результатів творчої діяльності, визнання за авторами майнових прав відбулося значно пізніше і пройшло довгий шлях. На сьогодні авторське право і суміжні права без перебільшення можна назвати одними з найскладніших сфер у цивільно-правовому регулюванні.

Як відзначає В.В. Луць, майнові права інтелектуальної власності мають певну економічну цінність і в умовах ринкової економіки стають товаром, що реалізується переважно на договірних засадах. Вони можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного фонду (капіталу) юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватись в інших відносинах [1, с. 41].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ч. 1 ст. 8 визначає, що об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва. Для отримання авторсько-правової охорони твір повинен відповідати двом умовам, які в доктрині авторського права називають критеріями охороноздатності твору. Такими умовами є:

твір повинен бути результатом творчої діяльності. Творчість – це унікальна здатність людини, нерозкрита таємниця діяльності людського мозку.